

ÖNSÖZ

Bu sûre başındaki hurûf-u mukattaa ile yaratılışı anlattığı gibi, yaratılışın son noktasına kadar insanı götürerek tekâmülde en büyük rolün güzel ahlâk olduğunu açıklayıp öğretiyor.

Sûrenin hakikatinde nefsimizle mücadele ve sâlih amel sayesinde güzel ahlâka ulaşabileceğimiz belirtilirken, bunun yolları gösteriliyor.

Yüce Rabb'im bizi Kur'ân'ın bu bölümüyle hidâyete götürdüğü gibi korumaya da alıyor ve nazar âyetleriyle konuyu tamamlıyor.

Mülk Sûresi'nin devamı gibi olan ve Tîn Sûresi'yle çok yakın ilişkide bulunan bu sûre, biz hazırlayanları zevkten zevke götürürken çok derin bir tefekkür yolu açtığı gibi, ahlâkımızı düzeltmenin kolaylıklarını da gösterdi. Allah hâl etmeyi nasip etsin.

Âmin...

Cemâlnur Sargut

KALEM SÛRESİ

- Kur'ân-ı Kerîm'in altmış sekizinci sûresi. Mekke döneminin başlarında nâzil olan sûrelere aittir. Adını ilk âyetteki "kalem" kelimesinden alır. "Nûn" ve "Nûn ve'l-kalem" olarak da adlandırılır. Elli iki âyet olup fâsılası م ve ن harfleridir. Nüzûl sırası bakımından başında hurûf-ı mukattaanın geçtiği sûrelerin ilkidir. Sûrenin muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, Mekke döneminde Hz. Peygamber'e karşı baskıların şiddetlendiği sırada nâzil olduğu anlaşılır.

Kalem Sûresi'ni üç bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölümde (âyet 1-7) ilk olarak kaleme ve yazıya yemin edilir. Sûrenin başındaki "Nûn" hurûf-ı mukattaadan biridir. Bu harfin "hokka, mürekkep, balık" gibi anlamlara geldiği ve Rahmân isminin son harfi, dolayısıyla bir ismin rumuzu olduğu ifade edilmekle birlikte (Fahredden er-Râzî, XXX, 77) sûre başlarındaki diğer harfler gibi o da müteşâbihtir. Öte yandan kaleme ve yazıya yemin edilmesi Kur'ân'ın okuma yazmaya verdiği öneme işaret eder. Bu bölümde inkârcılar tarafından Hz. Peygamber'e yöneltilen iftiralara cevap verilerek onu aşağılamak ve gözden düşürmek isteyenlerin iddiasının aksine Resûlullah'ın mecnun olmadığı ve yüksek bir ahlâka sahip bulunduğu vurgulanır; kimin çarpılmış, akıldan yoksun kalmış olduğunu yakında herkesin göreceği belirtilir.

Sûrenin ikinci bölümünde (âyet 8-47) başkalarını çekiştirme, insanlar arasında söz götürüp getirme, iyiliğin amansız düşmanı olma, saldırganlık ve kabalık gibi ahlâkî zaafılara dikkat çekilir (âyet 8-16). Bu âyetlerin, Hz. Peygamber'e düşmanlığı ile tanınan Velid b. Mugire ve Ahnes b. Şerik gibi Kureyş kabilesinin ileri gelenleri hakkında nâzil

olduğu nakledilmektedir (Suyûtî, s. 204). İnsanların onur ve şahsiyetini hedef alan, dolayısıyla ferdî ve içtimaî ahlâkî zedeleyen bu davranışların zikredilmesiyle bir taraftan adı geçen kişilerin karakterleri yerilirken diğer taraftan müminlerin bu niteliklerden uzak durmaları konusunda uyarıldıkları anlaşılmaktadır. Bu bölümde ayrıca, kendilerine verilen nimetlere karşı nankörlükleri yüzünden bu nimetlerden mahrum bırakılan kişilerle ilgili bir kıssaya yer verilerek (âyet 17-32), nimetle şımarmanın, iyiliğe engel olmanın ve başkalarının haklarına tecavüz etmenin sonucu anlatılır, mal ve evlâdın aslında bir imtihan vesilesi olduğu vurgulanır. Bu âyetlerde insanların sadece yoklukla değil nimetle sınanmalarının da ilâhî bir kanun olduğuna işaret edilmektedir. Daha sonra inkârcılara ardı ardına yöneltilen çarpıcı sorularla (âyet 35-47) onların üstünlük iddiaları reddedilir ve inançlarının hiçbir temelini olmadığı belirtilir. Âhirette kendilerini bekleyen korkunç son hatırlatılarak kıyâmet sahnelerinden biri etkileyici bir üslupla tasvir edilir.

Üçüncü bölümde (âyet 48-52) nüzûl sırasına göre ilk defa bir peygamber kıssasına yer verilerek Hz. Yûnus'un yaşadığı tecrübe aktarılır. Resûlullah'ın mâruz kaldığı sıkıntılara karşı sabretmesi istenir; bu şekilde hem kendisi hem de ona inananlar teselli edilir. Burada, kâfirlerin Kur'an'ı işittikleri zaman Hz. Peygamber'i neredeyse gözleriyle devireceklerini ifade eden 51. âyetin Kureyş'ten bir grubun Resûlullah'a bakıp, "Ne onun gibisini ne de getirdiği delillerin benzerini gördük." demek sûretiyle ona nazar deşdirmek istemeleri üzerine nâzil olduğu nakledilmektedir (Vâhidî, s. 249). Nitekim Hasan-ı Basrî nazara karşı bu âyetin okunmasını tavsiye etmiştir (Zemahşerî, IV, 148; Fahreddin er-Râzî, XXX, 100). Sûre, Kur'an'ın insanlar için bir uyarı olduğunu ifade eden âyetle sona erer. Bazı tefsirlerde Hz. Peygamber'den nakledilen, "Kalem Sûresi'ni okuyan kişiye Allah ahlâkını güzelleştirdiği kimselerin sevabını verir." (mesela bkz. Zemahşerî, IV, 148) mealindeki hadîsin sahih olmadığı belirtilmektedir (Muhammed et-Trablusî, I, 1022).¹

- Bu sûrenin Mülk Sûresi'yle bağlantısı çok güzel ve açıktır. Çünkü sûre "*Mülk elinde bulunan Zat pek yücedir.*" (Mülk, 1) sözleriyle başlamış, ilâhî kudretin ve mülkün enginliğini ve onun yansımalarından ölüm ve hayat ile insanların yaratılış hikmetini ve yaratılış düzenini,

1 M. Kâmil Yaşaroğlu, Kalem Sûresi Maddesi, *D.İ.A.*, c. 24, s. 247-248.

şeytanların ve kâfirlerle müminlerin sonlarını, bu hususta aydınlatmanın ve uyarının faydalarını, Peygamber'in önemini, şükrün ve görevin değerini, âhiretin gerçekliğini ve pek merhametli oluşunun izleri ile Peygamber'e ve müminlere olan vaat ve rahmetinin yüksekliğini açıklayarak bir "kaynak su" (Mülk, 39) sorusu ile son bulmuş ve böylece kâfirlere sonunda mülklerinin sona ereceğini hatırlatmak ile uyarılmış ve müminlere ileride büyük bir mülk vaadiyle muştulamıştı.

Bu sûre ise, o Rahmân ile Uyarıcı arasında bir sır olan ve o "kaynak su"yun kaynağına bir işaret andıran bir simge ve mülkü yönetmenin en birinci koşullarından olan kalem ve yazıya yeminle başlayacak ve bundan en büyük istenenin algılama ve ahlâk olduğuna dikkat çekmek için Hz. Muhammed'e özgü ahlâk ve idare yeteneğinin büyüklüğü ve îmansızların, ahlâksızların, yağcılarının alçaklığı ve itaate lââyık olmadıkları ve en güzel mülk ve harsin (maddî ve mânevî ürünün) düşüncesizlik, hırs ve pintilik, zorbalık, baskı, haksızlık ve ahlâksızlık yüzünden harap olacağını ve cezânın eğitim nitelikli özelliği ile uyanmayanlara âhret azâbının büyüklüğü ve takvâ ile korunanların kazancı, Müslüman ile suçlunun farkı ve Hakk'a karşı başkaldırışın, şirkin yerilip geçersiz sayılmasıyla sonlarının zilleti ve bunlara karşı mücâhedede sabrın gereği ve gazâbın zararı, kısacası Peygamber'in ve Kur'ân'ın şanlı yüceliği anılacaktır.²

2 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 5, s. 573-575.

ÂYET 1

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

Nûn ve'l-kalemi ve mâ yesturûn(yesturûne).

*1 - Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına and olsun.
(Diyânet-sad.)*

Hz. Ali'nin kendisini, B'nin altındaki nokta ile nitelendirmesi Nûn'daki noktanın da Ali Makamı olduğunu açıklar.³

Elmalılı Hamdi Yazır'ın bu âyet hakkındaki yorumu şöyledir:

- “Nûn! Kalem ve kalem hakkı sahiplerinin satıra dizdikleri ve dizecekleri hakkı için.”

“Nûn”, bir hokka ve çanak gibi dairevî çembersel bir şekilde yazılır. İnsanın inlemesinin ve yaratılış sesinin temsilcisi olan yahut bakışımızda bir merkeze bakan yarım küre şeklinde tecellî eden âlemin yer ve göğü ile şekil ve mânâsını veya kalemle yazı yazılan bir hokka ile mürekkebinin andıran bir şekilde yazılan “nûn” harfinin, özellikle kendisini göstererek yaratılışta söz ve yazının ve kalem sahiplerinin değerine dikkat çekerek meydan okumayı, daveti yansıtan bir harftir. (...) Bu münasebetle şu rivâyetler de nakledilir:

1. İbn Cerîr, İbn Abbas'tan şunları rivâyet eder: “Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. O yaratılınca bütün olacaklar cereyan etti,

³ Derleyenin Notu.

sonra buhar yükseltildi. Ondan gökler yaratıldı. Sonra ‘Nûn’ yaratıldı. Yeryüzü onun sırtına döşendi. Sonra yeryüzü hareket etti, derken ızdırıp ile yönler doğru hareketle çalkandı, onun üzerine dağlarla tespit edildi. Onun için dağlar yeryüzüne karşı övünürler.”

Diğer bir rivâyet şöyledir: “Rabb’imin ilk yarattığı şey kalemdir. Ona, ‘Yaz.’ dedi. O da kıyâmete kadar olacağı yazdı. Sonra su üzerinde Nûn’u yarattı, sonra onun üzerine yeryüzünü ‘kebs’ etti, yani yeryüzü kabuğunu onun üzerine örttü.” buyurdu.

Âlûsî bunu, “Allah Teâlâ Nûn’u yarattı, sonra onun üzerine yeryüzü yayılıp döşendi. Bundan dolayı Nûn harekete geçip deprendi, bu nedenle yeryüzü meyd (meyl) ile çalkalandı, sonuçta dağlar oturtulup onlarla tespit edildi.” (...)

Ancak dikkatle okununca bunlar bize şunu anlatmış oluyor: İlk başta “en yüce kalem” denilen ve ezeldeki takdirde kıyâmete değin gerçekleşecek şeylerin bir projesini yazan ruhanî bir mebde (prensipl), bir güç yaratılmıştır ki, buna birçokları “ilk akıl” veya “Nûr-i Muhammedî (Muhammed’e özgü nur) demişlerdir. Sonra madde yaratılmıştır, buna “cevher” de denilmiştir. Sonra bir su buharı gibi gaz hâlindeki madde-den gök cisimler yaratılmış, sonra bunlardan sıvı hâlindeki yer kürenin maddesi ayrılmış ki, feza (uzay) dediğimiz gök denizinde yüzen bu madde “kürevî” (küresel) olduğu anlatılmak üzere Nûn veya Hût ile adlandırılmıştır. Yeryüzü küresinin böyle başlangıçta gök maddesinden ayrılarak yaratılmış olup, buharlarla kuşatılmış olan sıvı hâlinde havada yüzmekte bulunan yuvarlak, “Nûn” maddesi üzerinde sonra yer kabuğu dediğimiz toprak ve cansız varlıklar tabakası yaratılmaya başlanmış ve bu taraftan o Nûn maddesinin üzerine bir kabuk halinde yayılıp döşenmiş ve bu sûretle yeryüzü meydana gelmiştir.

Fakat her taraftan böyle sarılmış olan o Nûn, evvelkisi gibi soluk alamayarak nefesi tıkanmış bir balık gibi ızdırıp ile deprenmeye başladığından, bu sebeple yeryüzü hareketi, yani depremler meydana gelmeye ve bundan da yeryüzünün yüzeyinin çalkalanıp yarılarak volkanlar faaliyete geçmeye başlamış, bu nedenle de etrafına saçılan yeryüzü dalgalarının kebs oluna oluna, yani bastırılı bastırılı dağlar yaratılmış ve böylece dağlar oturdukça yeryüzü yavaş yavaş yoğunluk ve dayanıklılık kazanarak sabitleştirilip üzerinde durulabilecek bir duruma gelmiştir.

Allah'ın önce küllî aklı yani idrâki yaratıp, buna Hakikat-i Muhammedî dendiği bilinmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, kalemin hakikati budur. Hakikat-i Muhammedî'nin yayılışı ise nur vâsıtasıyla olduğundan bundan sonraki tecellî nûn, yani Nûr-i Muhammedî adını alır. Her kulda açığa çıkan güzellik, idrak, îman, inanç, kudret küllî aklın zerre halinde o kulda açığa çıkmasıdır. Fakat bu açığa çıkış, âlemde veya hakikî âlem olan insanda depremler meydana getirir. Bu sarsılışlarla kendimize gelmenin tek yolu kâmil insanlardır ki, onlar da Kur'an'da dağlarla nitelendirilir. Kulda ise kemâl noktası ruhun vücutta açığa çıkmasıdır.⁴

Kur'an'da dağlara 'evtâd' (vetedler) yani yeryüzünün çivileri denilmesi de bu mânâ ile tefsir olunmuştur. Dağların oluşumunun bu şekilde yeryüzü üzerinde hayat için büyük yararları olmuş ve bundan dolayı onların yeryüzüne karşı övünmekle yukarıdan bakmaya bir hakları vardır.

Bununla birlikte ondan sonra yeryüzünün hareketi ve 'has' denilen volkan olayları hiç olmuyor değil, zaman zaman nice depremler olmakta ve nice sivrilen dağlar yıkılıp yerin altından yeni dağlar, tepeler yaratılmaktadır. Fakat bunlar ara sıra ve ilk dönemlere oranla pek az derecede olduğundan, genel konumuyla yeryüzünün oturmaya elverişli olmasına engel oluşturmamaktadır.

Bir gün olup da -Hâkka Sûresi'nde geleceği üzere- yerin dibinden büyük bir feveran (kaynama) ile yerin ve dağların bir anda un gibi dağılıp toz toprak edilivermesi de her gün için olması beklenen bir olaydır. İçinde bulunduğumuz zamanda gerçekleşmekte olan depremler, faaliyete geçen volkanlar da demek ki hep yeryüzünün altındaki o Nûn'un Allah'ın emriyle deprenmesi ile meydana gelmektedir. Yarılan yerler, fişkırان volkanlar, yeniden meydana gelen çukurlar, tepeler, ovalar hep o en yüce kalemin çizdiği çizgiler, yazdığı yazılardır. (...)

2. İbn Abbas'tan rivâyet edilmiştir ve Dahhâk, Hasan Basrî ve Katâde'nin tercihi olan görüşe dayanarak, bazıları da burada 'nûn' devat, yani yazı hokkası demek olan divit olduğunu söylemişler ve Nûn'un bu mânâyâ geldiğine İbn Atiyye ve Râzî bir şairin şu beytini de kanıt olarak göstermişlerdir:

“Özlemim beni onlara çevirdikçe Nûn'u, yani yazı hokkasını sicim gibi akan gözyaşlarıyla likalarım. / Gözlerimden sicim gibi yaşlar dökerek onların divitin mürekkebine lika yapar, öyle ağlayarak mektup yazarım.”

4 Derleyenin Notu.

(Lika, bilindiği gibi divitte mürekkebin içine konulan liftir. O konmayınca veya mürekkep kuruyunca yazı güzel yazılmaz.)

Bu durumda hokka ile kaleme yemin edilmiş demek olur. Çünkü yazı bunlarla yazılır. Konuşma yeteneği gibi kitap yazmanın da önemi ve faydası pek büyüktür. Bununla birlikte mânâ yalnız kaleme yeminden de anlaşılır.

3. Nurdan bir levh denilmiştir. Muâviye b. Kurre'nin bunu merfu nitelikli bir hadis olarak aktardığı belirtilmiştir. Bu mânâ, ufukta gök kavsi (yayı) andıran şekli içinde bir nokta gibi bulunan güneşin veya yerin bir 'û' (Nûn) şekli görünümü yansıtmasından alınmış olabilir.

4. Yine İbn Abbas'tan: "الرَّحْمٰنِ (er-Rahmân) harflerinin son harfidir." dediği aktarılmıştır.

5. Câfer-i Sâdık Hazretleri'nden, "Cennet ırmaklarından bir ırmaktır." rivâyeti yapılmıştır.

Bunlardan başka *Kamus*'ta kaydedildiği üzere, "Nûn hokka ve balık mânâsına geldiği gibi 'şefratu's-seyf', yani kılıcın ağzına da denir. Yine Arapların balık şeklinde bulunan kılıçlarının da ismidir. Yine doğru bir söze ve bebeğin çenesindeki çukura da 'nûne'denilir." (...)

Bu kalem nedir? Tefsirciler burada iki değerlendirmeye yer vermişlerdir: Birisi kelimenin başındaki 'lâm'ın belirlilik, birisi de 'lâm'ın cins için olması açısından. İbn-i Cerîr şöyle der: "Kalem, bilinen kalemdir. Ancak Rabb'imizin kalemler içinde yemin ettiği kalem o kalemdir ki, anışı pek yüce olan Allah yaratıp emretmiştir. O da kıyâmete değin gerçekleşecek olanı yazmakla cereyan eylemiştir." Ubade b. Samit'in oğlu Velid'e, "Baban ölürken ne vasiyet etmişti?" diye sorulduğunda şu cevabı verdi: "Beni çağırdı ve 'Ey oğulcuğum! Allah'a takvâ ile sığın, haberin olsun, sen Allah'ın birliğine, hayır ve şerri ile kadere îman etmedikçe Allah'a sığınmış olamazsın ve bilgiye eremezsin.' Ben Resûlullah'tan dinledim şöyle diyordu: 'Haberiniz olsun ki Allah ilk yarattığında kalemi yarattı ve ona, 'Yaz.' buyurdu. 'Rabb'im' ne yazayım?' 'Kaderi yaz.' dedi. İşte o saatte kalem, olmuş ve ebediyete değin olacaklar ile işledi."

Mücâhid'den de 'نَ وَالْقَلَمِ' (Nûn ve'l-kalem) kendisiyle zikir yazılıdır, rivâyeti yapılmıştır.

Demek ki yemin olunan kalem şeriatça bilinen kalem olup, o da Levh-i Mahfûz'u yazan kalem yahut Kur'an yazılan kalemdir. Bunun yanında bunu "*Kalemle öğretti.*" (Kalem, 4) de olduğu gibi cinse yani kalem kavramı içinde yer alan bütün kalemlere yorumlayanlar da vardır. Zemahşerî şöyle der: "Değerini vurgulamak için kaleme yemin etti. Çünkü onun yaratılmasında ve düzenlenmesinde büyük hikmete bir vurgu olduğu gibi, yine onda hiçbir nitelemenin kuşatamayacağı yararlar ve hizmetler vardır." İbn Atiyye şöyle demiştir: "Nûn'a Behmût diyenler, kalemi Allah Teâlâ'nın yaratıp kâinatı yazmayı emrettiği kaleme yordular. 'يَسْطُرُونَ' (yesturûn) fiilindeki zamiri meleklere gönderdiler. Ona isimdir diyenler de insanların ellerindeki bildik kaleme yordular." İbn Abbas bunu açıkça belirtmiş ve 'يَسْطُرُونَ' (yesturûn) fiilindeki zamiri de insanlara göndermiştir. Böylece bu yemin bu toplama, yani yazım işine yapılmıştır ki bütün ilimlerin, dünya ve âhîret işlerinin direğidir, çünkü kalem dilin kardeşi ve Allah tarafından genel bir nimettir."

İmam-i Râzî de şöyle der: "*Ve'l-Kalem*'de iki görüş vardır. a) Birisi yemin edilen kalem olup, gerek gökte bulunanın ve gerek yerde bulunanın yazdığı kalemin hepsini içine alan kalem cinsidir. Allah Teâlâ mantığı lütfederek, "*İnsanı yarattı, ona anlatmayı öğretti.*" (Rahmân, 3-4) diye minnet buyurduğu gibi, "*En cömert Rabb'in ki kalemle öğretti, insana bilmediğini öğretti.*" (Alak, 3-5) diye kalem ile yazmayı bahşetmesi ile de minnet buyurmuştur. Bundan yararlanma noktası da şudur: Kalem, üçüncü şahıs, ikinci şahıs noktasına getirir, bu nedenle insan dil ile yakınına anlatabildiği düşüncelerini kalem ile uzağa da anlatabilir. b) İkincisi, yemin edilen kalem: '*Allah'ın yarattıklarının ilki kalemdir.*' diye hadiste bildirilen bildik kalemdir. Allah Teâlâ bunu önce yaratmış, sonra da ona kıyâmete değin olacağı yazdırmış, saat gelene kadar olacağı, bütün ecelleri (ömür sürelerini), amelleri yazar. Bu kalem, uzunluğu gök ile yer arası kadar nurdan bir kalemdir. Kâdî (herhalde bu, Ebû Bekr-i Bakillânî olmalı) demiştir ki: "Bu haberi mecazsal anlamda değerlendirmek gerekir. Çünkü yazımda özel bir âlet olan kalem emredilecek, yasaklanacak canlı ve akıllı değildir. Onun yükümlü bir canlı olmasıyla bir yazım aracı olmasının birlikte düşünülmesi mümkün değildir. Belki maksat "ona bütün olacakları yazdırdı" demektir. Bu tıpkı, '*Bir işe hüküm verdiğinde ona sadece 'ol' demesi yeterlidir, hemen oluverir.*' (Bakara, 117) âyet pasajında belirtil-

diği gibidir. Çünkü bunda ne emir vardır, ne de yükümlülük. Belki kudret alanına girende karşı koymaksızın ve savunmaya geçmeksizin soyut gücün etkinliği vardır.” Yine Râzî der ki: “İnsanlardan/tefsirle uğraşanlardan bazıları da, ‘Burada anılan kalem akıldır ve o bütün yaratıkların aslı gibi bir şeydir.’ demişler ve şunu delil göstermişlerdir. Çünkü haberlerde, ‘Allah’ın yaratıklarının ilki kalemdir.’ diye bildirilmiştir. Diğer bir haberde de, ‘Allah’ın yaratıklarının ilki akıldır.’ diye gelmiştir. Bir başka haberde de, ‘Allah’ın yaratıklarının ilki cevherdir ki, Allah Teâlâ ona heybetle baktı. O da eridi ve ısı meydana geldi. Ondandır bir duman ve köpük meydana çıktı, dumandan gökler, köpükten yeryüzü yaratıldı.’ diye aktarılmıştır. Bu haberlerin toplamı şunu gösteriyor: Kalem, akıl ve yaratıkların aslı olan o cevher hepsi bir şeydir, yoksa çelişki olurdu.”

Kâdî Beydâvî de bunları şöyle özetler: “Kalem, levhi yazan yahut kendisiyle yazılandır. Ona yemin buyruldu. Çünkü yararları çoktur.”

Celâleyn Tefsiri’nde: “Kalem kâinatın Levh-i Mahfûz’da yazıldığıdır.” denmektedir.

Bunu kalem cinsinin tanımını olarak anlamak da kabil olabilirse de, Suyûtî’nin muradı ahittir; belirli bir kalemdir.

Bütün bunları gözden geçirdikten sonra biz de bu kanaate geliyoruz: Bilindiği gibi, bilinen de cins cümlesindedir. “*Kalemle öğretti.*” ölçüsünce insana öğretilen; kalem cinsinden açıkça anlaşılan ise bilinen insanların kullandığı kalem görünür. İnsan kalemi de Allah’ın yaratmasıyla. Bu da ilk yaratıldığından beri olmuş ve olacağı ve hatta sonsuza değin olacağı, zikir ve düşünceyi mümkün olduğu kadar yazmakla cereyan etmektedir. Şüphe yok ki gerek hakikat, gerek mecaz her ne mânâ ile olursa olsun kaleme yemin edilince bundan belli bir kalem de murat edilse yine kalem cinsinin ve dolayısıyla insan kaleminin de bir şeref ve değeri anlaşılmış olur. Eğer bu yeminin cevabında hitap edilen özellikle Hz. Peygamber’in kendisi olmasaydı da genel hitap olsaydı, burada *عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ* (alleme’l-insâne mâ lem yealem: insana bilmediğini öğretti) gibi, insan kaleminin murat olunmak açık olurdu. Çünkü bütün insanlığın fiilen bildiği kalem o olurdu. Belirli bir kalem murat edildiği takdirde de bunlardan birisi veya bir bölümü olurdu. Bununla birlikte bundan mecaz olarak insan kaleminin feyiz kaynağı olan fitrat kalemi olmak, olası bulunurdu. Fakat burada